

Stf justitieombudsmannen
Mari Andersson

Kritik mot Polismyndigheten för att en person omhändertogs enligt 13 § polislagen utan att det fanns grund för åtgärden och för brister i dokumentationen

Beslutet i korthet: En person som körde elsparkcykel i en rondell omhändertogs tillfälligt med stöd av 13 § polislagen.
Polismyndigheten kritiserades för att det saknades rättsliga förutsättningar för omhändertagandet. Polismyndigheten kritiserades också för brister vid förmansprövningen och för att dokumentationen av omhändertagandet var bristfällig i flera avseenden.
JO framhåller i beslutet att ett omhändertagande enligt 13 § polislagen får ske först om ett avvisande eller avlägsnande från platsen är otillräckligt och att det alltid måste framgå av dokumentationen varför ett avvisande eller avlägsnande inte varit tillräckligt.

Anmälan

I en anmälan till JO den 21 maj 2025 förde AA fram klagomål mot Polismyndigheten med anledning av ett ingripande mot honom. Han uppgav att han utan grund hade stoppats av polisen och visiterats varvid kontanter hittats samt att han därefter med tvång hade transporterats till polisstationen och frihetsberövats, utan att det förelåg någon misstanke om brott och utan att det fanns anledning att omhänderta honom för berusning. AA uppgav också att han utsattes för våld av de ingripande poliserna.

Utredning

Polismyndigheten (juristen BB) yttrade sig den 20 oktober 2025 efter att berörda befattningshavare lämnat upplysningar.

Av Polismyndighetens yttrande och den övriga utredningen framgår i huvudsak följande om händelsen.

AA stoppades och kontrollerades av polisassistenterna CC och DD när han åkte med elsparkcykel i en rondell strax efter kl. 18.00. CC beslutade i samband med kontrollen att AA skulle omhändertas med stöd av bestämmelsen i 13 § polislagen. I protokollet över ingripandet angavs att omhändertagandet gjordes

på grund av störande av den allmänna ordningen respektive fara för störande av den allmänna ordningen samt i syfte att avvärja straffbelagd gärning.

Som beskrivning av händelsen har antecknats att AA störde den allmänna ordningen genom att störa eller hindra trafiken. Det har vidare antecknats att AA började skrika och försökte ta sig ifrån patrullen ut i rondellen när han skulle omhändertas samt att han var mycket agiterad och uttryckte att han skulle skapa kaos med patrullen. Omhändertagandet gjordes därför även i syfte att avvärja straffbelagd gärning. I protokollet har vidare antecknats att AA misstänktes för brott i samband med händelsen och att han gjorde motstånd och försökte ta sig från patrullen när han informerades om det. AA belades därför med handfängsel. Det har också antecknats att s.k. förstärkt skuldergrepp användes på polisstationen men att inga skador uppkom under ingripandet.

CC och DD har i sina upplysningar till JO beskrivit att AA blev aggressiv när han stoppades och att de därför la ner honom på marken och satte på honom handfängsel. De har vidare förklarat att beslut om omhändertagande fattades eftersom AA störde den allmänna ordningen och att det inte bedömdes vara tillräckligt att avlägsna honom eftersom han sa att han skulle ”skapa kaos” och bete sig dumt.

Vid visitationen av AA påträffades en större summa kontanter och AA informerades om att han skulle kunna komma att misstänkas för brott.

AA fördes till arresten på polisstationen, där stationsbefälet EE beslutade att frihetsberövandet skulle kvarstå samtidigt som handfängslen avlägsnades. Som iakttagelser i samband med förmansprövningen har i protokollet antecknats att AA var fortsatt stökig och utåtagerande och att han fortsatt bedömdes utgöra en ordningsstörning. AA kroppsvisiterades och sattes in i ett låst förvaringsrum kl. 19.00 efter beslut av EE.

Det har inte dokumenterats att det hölls förhör med AA enligt 16 § polislagen. EE har i sina upplysningar till JO uppgett att han inte minns om det hölls något sådant förhör. EE har vidare uppgett att AA inte var mottaglig för vare sig instruktioner, förklaringar, frågor eller tillsägelser.

EE beslutade omkring kl. 21.00 att AA skulle frigges.

Efter kontakt med åklagare återlämnades de kontanter som hade påträffats på AA och ingen brottsanmälan upprättades.

Polismyndigheten redogjorde för rättslig reglering och redovisade därefter följande bedömning.

Ingripandet enligt 13 § polislagen

En förutsättning för att någon ska kunna omhändertas enligt 13 § polislagen är att det är otillräckligt att denne avvisas eller avlägsnas från platsen. Av

protokollet framgår det inte vilka omständigheter som lades till grund för bedömningen att det inte var tillräckligt att avvisa eller avlägsna AA och vilka överväganden som gjordes i den frågan. Det utgör en brist eftersom det rör sig om en så pass ingripande åtgärd. Dessutom försvårar tillkortakommandet en senare granskning som den här.

CC och DD har i efterhand i sina skriftliga redogörelser angett att ett avlägsnande inte var tillräckligt eftersom AA sa att han skulle ”skapa kaos” och begå annat ofog.

Polismyndigheten kan dock konstatera att det av protokollet framstår som om AA:s uttalanden skedde i ett något senare skede av händelseförloppet, när beslutet om omhändertagande redan var fattat och skulle verkställas. Oavsett hur det är med den saken menar Polismyndigheten att det kan ifrågasättas om AA:s yttranden om att han skulle ställa till med problem var så konkreta och bestämda till tid och rum att han utgjorde en omedelbar fara för den allmänna ordningen. Inte heller kan AA:s inledande agerande, alltså då han körde elsparkcykeln i rondellen, anses ha varit sådant att det skulle ha varit nödvändigt med ett direkt tillfälligt omhändertagande enligt 13 § polislagen. Det hade kanske legat närmare till hands att, utifrån AA:s hotfulla uppträdande då han stoppades, upprätta en polisanmälan om brott enligt 17 kap. brottsbalken och en anmälan om trafikbrott på grund av färden i rondellen. Något sådant har dock, såvitt framgår av utredningen, inte skett.

Förmansprövningen och förhör enligt 16 § polislagen

Dokumentationen av förmansprövningen uppvisar samma brister som dokumentationen av det ursprungliga ingripandet vad gäller övervägandena av om det hade varit tillräckligt med ett avvisande eller avlägsnande. Utöver detta står det klart att det inte hölls något förhör med AA enligt 16 § polislagen. Avsaknaden av ett förhör utgör naturligtvis en brist i handläggningen.

Eftersom polispatrullens omhändertagande av AA sannolikt utgjorde en alltför ingripande åtgärd har det inte heller funnits skäl för att hålla kvar AA på polisstationen efter förmansprövningen. AA borde rimligtvis istället ha släppts och inte låsts in i arresten.

Sammanfattning

Polismyndigheten bedömer att hanteringen av AA, inte minst utifrån de s.k. behovs- och proportionalitetsprinciperna, uppvisar brister. Mindre ingripande åtgärder än de som vidtogs hade sannolikt varit mer ändamålsenliga. Dessutom står det klart att dokumentationen av ingripandet inte har varit godtagbar i alla delar.

Polismyndigheten beklagar felaktigheterna.

Rättslig reglering

Allmänna principer för polisingripanden

En polis som verkställer en tjänsteuppgift ska följa vad som föreskrivs i lag eller annan författning och ingripa på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Tvång får användas endast i den form och den utsträckning som behövs för att det avsedda resultatet ska uppnås. (Se 8 § första stycket polislagen.)

Bestämmelsen i 8 § polislagen ger uttryck för behovs- och proportionalitetsprinciperna. Behovsprincipen innebär att ett polisingripande får göras endast då det är nödvändigt för att undanröja eller avvärja den fara eller

störning som är aktuell. Proportionalitetsprincipen innebär att de skador och olägenheter som ingripandet kan medföra inte får stå i missförhållande till syftet med ingripandet. (Se Munck och Sverne Arvill, Polislagen [6 november 2025, version 16, JUNO], kommentaren till 8 §.)

Ingripande enligt 13 § polislagen

Om en person genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna får polisen avvisa eller avlägsna personen från ett visst område eller utrymme, när det är nödvändigt för att ordningen ska kunna upprätthållas. Detsamma gäller om en sådan åtgärd behövs för att en straffbelagd handling ska kunna avvärjas. Om ett avvisande eller ett avlägsnande är otillräckligt för att det avsedda resultatet ska kunna uppnås får personen tillfälligt omhändertas. (Se 13 § polislagen.)

För att någon ska kunna sägas störa den allmänna ordningen genom sitt uppträdande krävs att uppträdandet innebär ett angrepp på ett ordningsintresse av betydelse för allmänheten eller annars från allmän synpunkt. Frågan om ett visst uppträdande stör den allmänna ordningen får inte avgöras från den begränsade synpunkten av vad som för den enskilda polisen framstår som obekvämt eller olämpligt. Endast den omständigheten att en person vägrar att lyda en tillsägelse av en polis innebär t.ex. inte att han eller hon stör den allmänna ordningen eller utgör en fara för denna. Det avgörande i en sådan situation är vilka följder från ordningssynpunkt som en bristande efterrättelse kan antas medföra. (Se Munck och Sverne Arvill, a.a., kommentaren till 13 §.)

En omedelbar fara för den allmänna ordningen förutsätter att faran är konkret, dvs. att den är bestämd till tid och rum. Ett omhändertagande får inte ske för att abstrakta, ännu inte konkretiserade faror ska avvärjas. Faran ska vidare ha uppkommit genom ett särskilt uppträdande från den som omhändertagandet riktas mot. En persons blotta närvaro på en plats kan knappast bedömas som konkret fara, även om det är känt att personen brukar bråka och uppträda ordningsstörande. (Se Munck och Sverne Arvill, a.a., kommentaren till 13 §.)

Som en ytterligare förutsättning för ingripande vid störande av eller omedelbar fara för allmän ordning gäller att ingripandet är nödvändigt för att ordningen ska kunna upprätthållas. Polisen bör alltid först överväga möjligheten att ingripa med tillsägelser och anmaningar. (Se Munck och Sverne Arvill, a.a., kommentaren till 13 §.)

Ingripanden enligt den aktuella bestämmelsen för att avvärja en straffbelagd handling kan göras även när en person ännu inte har gjort sig skyldig till brott. I sådana fall krävs dock att det är fråga om en omedelbar och konkret fara för brott.

Förmansprövning, förhör och löpande omprövning

Den polis som har verkställt ett omhändertagande ska så skyndsamt som möjligt anmäla åtgärden till sin förman. Har omhändertagandet inte redan upphört ska

förmannen omedelbart pröva om det ska bestå. (Se 15 § första stycket polislagen.)

Den som omhändertagits enligt 13 § polislagen ska förhöras så snart som möjligt och ska frigges snarast möjligt efter förhöret. Ingen får hållas kvar längre än sex timmar. (Se 16 § polislagen.)

Förhöret bör om möjligt hållas i ett sådant skede att det kan läggas till grund för den prövning av omhändertagandet som förmannen ska göra enligt 15 §. Förhöret ska i första hand avse de faktiska omständigheter som motiverat omhändertagandet. Om den omhändertagne är kraftigt påverkad av alkohol eller narkotika eller om ett förhör annars framstår som meningslöst eller olämpligt måste förhöret anstå till dess förutsättningarna har förbättrats. Förhöret ska redovisas skriftligen med uppgifter om vem som har varit förhørsledare och om när det har hållits. (Se Munck och Sverne Arvill, a.a., kommentaren till 16 §.)

Eftersom den omhändertagne ska frigges snarast möjligt måste förutsättningarna för frigivande bedömas fortlöpande. Avsikten är att omhändertagandet ska vara betydligt kortare än den maximitid som anges i lagen. (Se Munck och Sverne Arvill, a.a., kommentaren till 16 §.)

Dokumentation

Protokoll ska föras över ingripanden som innebär att någon avvisas, avlägsnas eller omhändertas. Av protokollet ska det framgå vem som har fattat beslutet om ingripandet, grunden för beslutet och tidpunkten när det har fattats, vem eller vilka som har deltagit i ingripandet, vem eller vilka som ingripandet har riktat sig mot, tiden för ingripandet samt vad som i övrigt har förekommit vid ingripandet. (Se 27 § första och andra stycket polislagen.)

Bedömning

Uppgifterna i AA:s anmälan om att han utsatts för våld i samband med ingripandet får inget stöd av dokumentationen eller den övriga utredningen. Jag begränsar mina uttalanden till frågan om huruvida det funnits rättsliga förutsättningar att omhänderta AA samt frågor om förmansprövningen och dokumentationen av de vidtagna åtgärderna.

Ingripandet enligt 13 § polislagen

Ingripandet mot AA föranleddes av att han körde elsparkcykel i en rondell på ett sätt som bedömdes störa eller hindra trafiken. Polisassistenten CC fattade därför ett beslut om tillfälligt omhändertagande på grund av ordningsstörning, med hänvisning till bestämmelsen i 13 § polislagen.

Av utredningen framgår vidare att AA skrek och försökte ta sig ifrån de ingripande poliserna när han skulle omhändertas samt att han var mycket agiterad och uttryckte att han skulle ”skapa kaos” med patrullen. I protokollet över ingripandet angavs därför också fara för ordningsstörning som grund för omhändertagandet, liksom att syftet var att avvärja straffbelagd handling.

Ett ingripande enligt 13 § polislagen på grund av ordningsstörning förutsätter som nämnts att den person som är föremål för ingripandet uppträder på ett sätt som innebär ett angrepp på ett ordningsintresse av betydelse för allmänheten eller annars från allmän synpunkt.

Av utredningen framgår inga närmare omständigheter kring AA:s körning i rondellen. Det har inte angetts hur länge körningen pågick eller på vilket sätt den övriga trafiken påverkades. Jag kan därför inte bedöma om AA:s agerande kan anses ha påverkat den allmänna ordningen på platsen på ett sådant sätt att det motiverade ett ingripande med stöd av 13 § polislagen.

Under alla förhållanden hade dock ingripandet kunnat föregås av en tillsägelse eller uppmaning till AA att upphöra med det trafikstörande beteendet. Det framgår varken av protokollet eller de ingripande polisernas upplysningar till JO att någon sådan åtgärd vidtogs innan beslutet om omhändertagande fattades.

Ett tillfälligt omhändertagande får ske först om ett avvisande eller avlägsnande från platsen är otillräckligt. I protokollet har inte angetts vilka omständigheter som lades till grund för bedömningen att det inte var tillräckligt att avvisa eller avlägsna AA från platsen och vilka överväganden som gjordes i den frågan. Jag vill därför framhålla att det alltid måste framgå av dokumentationen (se JO:s beslut den 31 mars 2021, dnr 2592-2019).

De ingripande poliserna har i sina upplysningar till JO uppgett att det inte bedömdes vara tillräckligt att avlägsna AA från platsen eftersom han försökte ge sig ut i trafiken på nytt och sa att han skulle ”skapa kaos” och bete sig dumt. Som Polismyndigheten påtalat framstår det dock av anteckningarna i protokollet som att det inträffade först i samband med att poliserna tog tag i AA för att verkställa det beslut om omhändertagande som redan hade fattats på grund av ordningsstörning.

Det har inte kommit fram något som talar för att det trafikstörande beteende som föranledde ingripandet mot AA, dvs. att han körde elsparkcykel i rondellen, motiverade ett omedelbart omhändertagande av honom utan ett föregående avvisande eller avlägsnande. Oavsett i vilket skede AA försökte ta sig ifrån de ingripande poliserna och yttrade att han skulle ”skapa kaos” framstår det som att ett avlägsnande kunde ha varit tillräckligt också för att avvärja den fara för ordningsstörning eller brott som fanns. Om AA hade återvänt till platsen eller fortsatt att vara utåtagerande efter ett avlägsnande hade ett omhändertagande kunnat övervägas.

Sammantaget kan jag konstatera att det inte fanns rättsliga förutsättningar att omhänderta AA med stöd av 13 § polislagen.

Förmansprövningen och förhör enligt 16 § polislagen

Förmansprövningen fyller en viktig funktion som en garanti för den omhändertagnes rättssäkerhet genom att frågan om ett fortsatt omhändertagande

bedöms av någon annan än den som initialt har vidtagit åtgärden. (Se bl.a. JO:s beslut den 26 februari 2019, dnr 2066-2018, och den 15 april 2021, dnr 3510-2019.)

Omhändertagandet av AA förmansprövades av stationsbefälet EE. Han har antecknat att AA var fortsatt stökig och utåtagerande och att han fortsatt bedömdes utgöra en ordningsstörning. Dokumentation av förmansprövningen har samma brister som dokumentationen av det ursprungliga ingripandet när det gäller övervägandena om det hade varit tillräckligt med ett avvisande eller avlägsnande.

Eftersom det enligt min bedömning inte fanns förutsättningar att tillfälligt omhänderta AA vid ingripandet kan jag inte heller se att det fanns stöd för att hålla kvar honom på polisstationen efter förmansprövningen. Han borde därför ha släppts vid förmansprövningen och inte satts i polisarrest.

Det har inte dokumenterats att det hölls något förhör enligt 16 § polislagen. Som framgått bör ett sådant förhör om möjligt hållas i ett sådant skede att det kan utgöra underlag för förmansprövningen.

Det saknas dokumentation om vilka överväganden som gjordes i frågan om förhör och om de förhållanden som låg till grund för bedömningen att det inte skulle hållas något förhör med AA. Detta är en brist. I sina upplysningar till JO har EE dock uppgett att AA inte var mottaglig för vare sig instruktioner, förklaringar, frågor eller tillsägelser.

Jag har inte tillräckligt underlag för att kunna bedöma om förhör borde ha hållits med AA inför förmansprövningen. Ett förhör skulle dock under alla förhållanden ha hållits så snart AA:s sinnesstämning medgav det. Förutsättningarna för att hålla förhör enligt 16 § polislagen måste därför bedömas fortlöpande när förhöret inte kan genomföras i samband med att den omhändertagne förs in till polisstationen.

Polismyndigheten kritiserar

Polismyndigheten kritiserar för att AA tillfälligt omhändertogs trots att det saknades rättsliga förutsättningar för åtgärden och för bristerna vid förmansprövningen. Polismyndigheten kritiserar också för de dokumentationsbrister som präglat handläggningen.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av stf JO Mari Andersson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Seniora rättssakkunniga Johanna Nilsson har föredragit ärendet och byråchefen Nils Västberg har deltagit i beredningen.